బుద్ధుని బోధనల్లోని కొన్ని అంశాలు

- రామ్ బిలాస్ శర్మ

(1956, జూన్ "న్యూఏజ్" పత్రికలో ప్రచురితమైన ఆంగ్ల వ్యాసానికి తెలుగు అనువాదాన్ని అధ్యయనం కోసం పునర్ముద్రిస్తున్నాం)

బుద్ధ జయంతి ఉత్సవాల నిర్వహణ కోసం జరుగుతున్న సన్నాహాలు భారతదేశ బూర్జువా నాయకుల్లోను, ప్రగతిశీల మేధావుల్లోను బుద్ధుని బోధనల పట్ల ఎంతో ఆసక్తిని రేపాయి. బుద్ధుడు భారతీయుడు. ప్రపంచంలోని తొలి మతాలలో ఒకదానికి స్థాపకుడు. ఈ వ్యాసం బుద్ధుని బోధనల్లోని కొన్ని అంశాలను మాత్రమే పరిశీలిస్తుంది.

గణ సంస్థ

సిద్ధార్థ గౌతముడు శాక్య తెగకి చెందినవాడు. గణ పరిపాలన, న్యాయ వ్యవహారాలన్నీ ప్రజాసభలో నిర్వహింపబడేవి. కపిలవస్తులోని పెద్ద ఉమ్మడి సభాస్థలిలో జరిగే ఈ సభకు యువకులు, వృద్ధులందరూ హాజరయ్యేవారు (రైస్ డేవిడ్స్). శాక్య తెగలో 'రాజ్యం' ఇంకా అవతరించలేదు. సైన్యం, జైళ్లు, న్యాయస్థానాలు గల ప్రభుత్వ అధికారం ఆ తెగల్లా ఇంకా ఆధిపత్యం వహించలేదు. క్రీ.పూ. 1వ సహస్రాబ్దిలో ఉత్తర, తూర్పు భారతదేశంలో అటువంటి తెగలు అనేక తెగలు వున్నాయి. వాటిని గణాలు అంటారు. ఆ గణంలోని అధికారం ఒక ప్రత్యేక పాలకవర్గానికి గాకుండా ప్రజలందరికీ చెంది వుంటుంది.

గణాల గురించి కె.పి.జయస్వాల్ తన 'హిందూ రాజకీయ వ్యవస్థ' (HinduPolity) గ్రంథంలో సమగ్రంగా అధ్యయనం చేశాడు. ఆయన ఇలా అన్నారు "గణమంతా సాయుధులై వుండడమే గణం రాజకీయ బలం. ప్రజలందరూ సాయుధులై వుంటే ఏ ప్రభుత్వ అధికారమూ సమాజంపై ఆధిపత్యం వహించలేదు". మహాభారతంలో గణాలను గురించిన చర్చను ప్రస్తావిస్తూ జయస్వాల్ ఇలా అన్నాడు: "గణం అంటే కేవలం పాలకమండలి మాత్రమే గాదు. అది ఒక సమగ్ర రాజకీయ దాని కేంద్ర శాసనసభ రాజకీయ సమాజమంతటికి ప్రత్యామ్నాయంగా వుంటుంది". (డా॥ థామస్ కూడా ఇదే అభిప్రాయంకి మొగ్గుతాడు)

గణాల్లో సార్వత్రిక సమానత్వం పుట్టుకతోనే వస్తుంది. "గణాలలో సార్వత్రిక సమానత్వం జన్మతః, కులపరంగా కూడా వస్తుంది" అని మహాభారతం చెప్పింది. ఇంకో రకంగా చెప్పాలంటే, ఈ గణ సంస్థలు రక్త సంబంధంపై ఆధారపడినాయి. రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ తన 'బుద్ధుడు గతితర్కం' (Buddhist Dialetics) అనే వ్యాసంలో (New Age,January-1956)లో లిచ్ఛవీ గణం గురించి చెబుతూ "లిచ్ఛవీ తెగ వారికే ప్రజాస్వామ్యం వుంటుంది. లిచ్ఛవీ గణం గురించి బ్రాహ్మణులు, గృహపతి (వ్యాపారులు) కులాల వారికి, స్వతంత్రులైనప్పటికీ సెనేట్ (Samsad)లో ఓటు హక్కు వుండదు".

ఈ గణాలలో సంపదలు, అసమానతలు పెరుగుతున్నాయి. సొంత ఆస్తి, సంపదలు పెరగటంతో వివాదాలు అనివార్యమై, గణ సంస్థలకి అంతరంగిక ప్రమాదం ఎదురయిందని మహాభారతం సూటిగా చెప్పింది. పురోహితుడు, వర్తకుడు, ప్రభువు, సామాన్య రైతులు – ఈ ఫ్యూడల్ సమాజపు నాలుగు దొంతరల విభజనే, ఈనాడు బాగా తెలిసిన వర్ణవ్యవస్థగా ఉద్భవించింది. తెగల సమాజాలలో వున్నట్లే, వర్ణవ్యవస్థలో కూడా బానిసలున్నారు.

సొంత ఆస్తి పెరగటం మూలంగా అధికారం కొద్ది కుటుంబాల చేతుల్లో కేంద్రీకృతమైంది. వీరిని 'రాజశ్యులు' అని కూడా అంటారు. ఆ కుటుంబాల నుండే నాయకుల్ని ఎన్నుకుంటారు. 'రాజశ్యులు' అనే పదానికి గల అర్థాన్ని జయస్వాల్ మన దృష్టికి తెచ్చాడు: "రాజశ్యులు అంటే పరిపాలనకు అర్హతగల్గిన కుటుంబాల నుండి వచ్చిన నాయకులు" కొన్ని గణాలలో 'రాజ్యానికి ఒక ఏనుగును సమర్పించినవాడు మాత్రమే అసెంబ్లీలో కూర్చోవడానికి అర్హత కలిగి వుంటాడు'. అంటే క్రీ.పూ. 1వ సహస్రాబ్ది మధ్యకాలంలో గణాలు తెగల సమాజం నుండి భూస్వామ్యానికి మారుతున్న దశలో వున్నాయి. అవి ఉదయిస్తున్న ఫ్యూడలిజం ముంగిట విచ్ఛిన్నమవుతున్న ఒక సామాజిక వ్యవస్థకి ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నాయి.

ఫ్యూడల్ రాజరికాలు

గణాలకు పక్కపక్కనే పూర్తిస్థాయి ఫ్యూడల్ రాజరికాలు ఏర్పడినాయి. బింబిసారుడు, ఆ తర్వాత అతని కుమారుడు అజాతశత్రువు పాలనలోని మగధ రాజ్యము, ప్రసేనజిత్తు పాలనలోని శక్తివంతమైన కోసల రాజ్యము ఇలాంటివే. ఈ రాజ్యాలలో సమాజంపై ప్రభుత్వం ఆధిపత్యం చెలాయించింది. అటు గణాలు, ఇటు ఫ్యూడల్ రాజ్యాలున్న ప్రపంచంలోకి గౌతమ సిద్ధార్థుడు అడుగెట్టాడు. కపిలవస్తును వదిలిన తర్వాత గౌతముడు దర్శించిన మొదటి ప్రదేశము మగధ ఫ్యూడల్ రాజ్య రాజధాని రాజగృహ. "శాక్యభూమిలోని ముతక

తెలివి తేటల కంటే గంగామైదానంలోని బోధకుల పాండిత్యం, పవిత్రతలోని గొప్ప కీర్తి ప్రతిష్టలు బహుశ గౌతముని ఆకర్షించి వుంటాయి". (సర్ ఛార్లెస్ ఇలియట్ : హిందూయిజం–బుద్ధిజం, వాల్యూం–1, పేజీ–135). శాక్య భూమికి వెలుపల వున్న గయలో అతనికి జ్ఞానోదయం కల్గింది. ఉత్తర భారతదేశంలోని అతి ముఖ్య సాంస్కృతిక కేంద్రమైన బెనారస్‌లో అతడు తన మొదటి ఉపదేశాన్ని బోధించాడు. దాదాపు 45 సంవత్సరాలు అతడు కోసల, మగధ, అంగ రాజ్యాలలో తిరుగుతూ, సవత్తి, రాజగృహ రాజధానులను సందర్శించి, పశ్చిమంగా కురు రాజ్యం వరకు ప్రయాణం చేశాడు. (అదే గ్రంథం పేజీ–147). అందువల్ల బుద్ధుడి ప్రధాన కార్యక్షేత్రం ఫ్యూడల్ రాజ్యాలైన మగధ, కోసలయే గాని గణ రాజ్యాలు కాదు.

ఫ్యూడల్ సంరక్షకులు

బుద్ధుడి జీవితకాలంలోనూ, ఆ తర్వాత బౌద్ధానికి, బౌద్ధానికి పోషకులుగా వుంది. ఈ ఫ్యూడల్ రాజ్యాధిపతులే గాని గణ ప్రభువర్గం కాదు. పెద్ద వర్తకులు కూడా బుద్ధుడి అనుచరులుగా మారారు. ఫ్యూడల్ రాజ్యవ్యవస్థకి ఒక మతం అవసరమైంది. బుద్ధుడు అలాంటి రాజ్యమతాన్ని అందించాడు. ఆ మతం చర్చిలా వ్యవస్థీకృత మైనది. బుద్ధుడు అలాంటి నిర్మాణయుతమైన మతం ఇండియాలో, బహుశ ప్రపంచంలోనే మొదటిదై వుంటుంది. ఫ్యూడల్ సమాజంలోని చిన్న ఉత్పత్తిదారుడికి, అతని శ్రమను దోచే వాడికి మధ్య, రాజుకి, వ్యాపారికి మధ్య వుండే ప్రాథమిక వైరుధ్యాలను పట్టించుకొనకపోవటం వలన బుద్ధుడికి ఈ మత నిర్మాణం సాధ్యమైంది.

బుద్ధుడు బ్రాహ్మణులను విమర్శించాడు. అయితే అది వర్తకుల ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకునే, వాళ్ళ దోపిడీ హక్కును సవాలు చేయకుండానే, బ్రాహ్మణ్యానికి, బౌద్ధానికి మధ్యగల వైరుధ్యాన్ని కొంతమేరకు వివరించాల్సి వుంటుంది. బుద్ధుడు ఎక్కువగా సద్బ్రాహ్మణ్యులను కాకుండా బూటకపు బ్రహ్మణులను వ్యతిరేకిస్తాడు. "ఆది మధ్యా తరాలలో తనకంటూ ఏమీ లేనివాడు, ప్రాపంచిక విషయాల పట్ల మోహం లేనివాడు బ్రాహ్మణుడని" నేనంటాను. (దమ్మపద)

ఈ అభిప్రాయంతో అనేకమంది బ్రాహ్మణులు ఏకీభవిస్తారు. బుద్ధుడు బలులు, కర్మకాండలను మొ॥ వాటిని విమర్శించాడు. సద్బ్రాహ్మణ్యుల నుండి సత్ప్రవర్తన కోరుకున్నాడు. బలి ఇవ్వటానికి తరలివెళ్లే పురోహితుల ఊరేగింపుని చాందోగ్య ఉపనిషత్ 'కుక్కల ఊరేగింపు'తో పోల్చుతూ అపహాస్యం చేసింది. "ఓం! మనం బాగా ఆరగిద్దాం, ఓం! మనం బాగా మద్యపానం చేద్దాం", అంటూ కుక్కలు మంత్రాలు చదివినట్లుంది. (History of Philosophy: Eastern and Western, Vol-1, P-57) ముండక ఉపనిషత్ కర్మకాండలపై తీవ్రంగా విరుచుకుపడుతూ, బలిదాన ఉత్సవాలు రక్షణలేని నౌకలని, వాటిని నమ్ముకున్న బుద్ధిహీనులు వృద్ధాప్యం పైబడి చావుకు చేరువైన వారని తూలనాడింది (అదే గ్రంథం). భారతీయ తత్వశాస్త్రంలో ఇతర దర్శనాలే గాక కొన్ని సందర్భాల్లో ఉపనిషత్తులే స్వయంగా పౌరోహిత వ్యవస్థను, కర్మకాండను విమర్శించాయి. కనుక బుద్ధుడి విమర్శ ఆయన సొంతం ఏమీ గాదు. బ్రాహ్మణుల వలె, బుద్ధుడి అనుచరులు కూడా సామాజిక చట్టాలకు అతీతంగా వ్యవహరించారు. శాక్య పుట్టియ (Sakya-Puttiya) శ్రేణిలోకి చేరిన వారి జోలికి పోగూడదని బింబిసారుడు ప్రకటించాడు. (Hinduism and Buddhism, Vol-1, P-942). బ్రాహ్మణ పౌరోహిత్యానికి బదులుగా బుద్ధుడు తనదైన పౌరోహిత్యాన్ని నెలకొల్పాడే గాని పౌరోహిత్య పునాదిని నిర్మూలించలేదు.

సిద్ధాంత ఆకర్షణ

బుద్ధుని బోధనలోని కోరికను త్యజించటమనే సిద్ధాంతం రాజులకు, వర్తకులకు గొప్ప ఆకర్షణీయమైంది. ప్రపంచం దుఃఖమయం. ఈ దుఃఖం అందరిదీ దోపిడీగాళ్లదీ, దోపిడీకి గురయ్యేవాళ్లదీ. దోపిడీ వర్గ దృష్టిని సారించటానికి బదులు, ఒక వర్గం మరొక వర్గంపై ఆధిపత్యం చెలాయించటం వల్ల జనించే దుఃఖాన్ని పట్టించుకోకుండా, బుద్ధుడు దురాశ, దుఃఖం, కష్టం అందరికీ వున్నాయన్నాడు. అందువల్ల తాను సూచించే మానవ ముక్తిమార్గం కూడా అందరికీ ఒక్కటేనన్నాడు. ఆ విధంగానే ఒక సాంఘిక యుగానికి చెందిన నిర్దిష్ట మానవ వేదనను తొలగించటం అటుంచి, ఉపశమనం కూడా కలిగించ లేకపోయింది. "మనిషి తనకు తనే చెడుపు చేసుకుంటాడు. తన బాధకు తనే కారణం. చెడు తొలగక పోవడానికి కూడా తనే కారణం. తనకు తానే పవిత్రం కాగలడు. పవిత్రం, అపవిత్రం రెండూ తనకి చెందినవే. ఒకరు మరొకర్ని పవిత్రం చేయలేరు". (Dhammapada) అందువల్ల పీడకులతో పోరాడటానికి బదులు, తనలోని మురికిని నిర్మూలించటమే ప్రతి ఒక్కరి కర్తవ్యం.

వ్యక్తిలో కూడా బాధ, చెడు వుంటాయి. అయితే ఇవి సామాజిక స్థాయిలో వుండే వాటికి భిన్నంగా వుంటాయి. వర్గ వైరుధ్యాల వల్ల వచ్చే బాధని, చెడుని వ్యక్తిగా పవిత్రతను పొంది తొలగించలేరు. ఈ వర్గ వైరుధ్యాలని తొలగించటం ద్వారానే, వాటివల్ల జనించిన సామాజిక బాధ, చెడును తొలగించగలం. ఇందువల్లనే వ్యక్తిగత పాపం, ముక్తి లాంటి దృక్పథం పాలకవర్గాలకి ఎల్లవేళలా ఆమోదయోగ్యమైంది.

చెడుకు వ్యతిరేకంగా పోరాడడానికి బదులు, దానిపట్ల మనిషి నిర్లిప్తంగా వుంటాడు. బాధను అంగీకరించే నిర్లిప్తత, స్వీయ శుద్ధీకరణకి దారి చూపుతుంది. ఈ నిర్లిప్తత ఇప్పటికీ భారతదేశంలో కొందరు నాయకులు, ఆలోచనా పరులలో బహుళ ఆమోదయోగ్యంగా వుంది. ఇది ప్రజల నిర్మాణ శక్తిని, క్రియాశీలతను ఖచ్చితంగా ఆటంక పరుస్తుంది. ప్రజల దుస్థితికి కారణమైన అసలైన మూలాలను, వాటిని అంతమొందించే మార్గాలను కప్పిపుచ్చటానికి అది దోహదపడుతుంది.

వ్యక్తిని వ్యక్తిగానే తీసుకుంటే, అతని ముక్తి కోరికలను చంపుకోవడంలో లేదు. వైయక్తిక, సామాజిక శ్రేయస్సుకోసం వాటిని నియంత్రించుకొని సఫలం చేసుకోవటంలో వుంది. కొన్ని భారతీయ తాత్విక శాఖల తీవ్ర వైరాగ్యవాదాన్ని బుద్ధుడు మార్పు చేశాడు. కాని అతని దృక్పథం ఈ ప్రపంచాన్ని త్యజించటం ధర్మమనే సాంప్రదాయక యోగులు, సన్యాసుల దృక్పథానికి ప్రాథమికంగా దగ్గరగా వుంటుంది. అలాంటి దృక్పథం గల వారికి మనిషి ఈ ప్రపంచంలో పుట్టటమే అది పెద్ద పాపంగా వుంటుంది. కోరిక, పునర్జన్మలను ఒక అధిభౌతిక ఆలోచనా స్థాయికి తీసుకెళతారు. ఒక ఊహాత్మక జన్మ, పునర్జన్మల చక్రం అంతమవటంలో ముక్తి వుందని చెబుతారు. "కొందరు మళ్లీ పుడతారు. చెడ్డవాళ్లు నరకానికి పోతారు. సజ్జనులు స్వర్గానికి చేరతారు. ఇహలోకపు కోరికలన్నిటిని జయించిన వారు నిర్వాణం పొందుతారు".

ప్రాపంచిక దృక్పథం

బుద్ధుడి ప్రాపంచిక దృక్పథం ఏమిటనే ప్రశ్నకి మనం ఇప్పుడు చేరుకున్నాం. అతడు తనకు తాను భౌతికవాదానికి, ఆధ్యాత్మికవాదానికి నడుమ మధ్యేమార్గం అనుసరించే వాడినని చెప్పుకున్నాడు. ఇది భౌతికవాదాన్ని అంగీకరించడం కాదు, దాని తిరస్కరించటవేం. గతితార్కిక భౌతికవాదాన్ని దూరం బెట్టినా, బుద్ధుడు తన కాలంలోని సాంప్రదాయక భౌతికవాద సిద్ధాంతాన్ని వ్యతిరేకించాడు.

రుగ్వేదంలోని భౌతికవాద దృక్పథం వుందని ప్రొ॥ తారాపాద చౌదరి చెప్పాడు. "రుగ్వేదం మానవుని అజ్ఞానాన్ని (i. 164. 5, 6; 10. 88. 18. etc.), సత్యం అంతుచిక్కకపోవటాన్ని (5.85. 8; 10. 139. 5; cf. 8. 100. 3) నిర్మొహమాటంగా ఒప్పుకుంది. (History of Philosophy: Eastern and Western, Vol-1, P-51) "భౌతికమైన, సమర్థవంతమైన వాటి కారణాలను పరిశీలించటం సాధారణంగా జరగాలి (RV. 10. 81. 2, 4; 168.3)". (పై గ్రంథం). తొలి భౌతికవాదం గురించి ఆచార్య దక్షిణ రాజన్ భట్టాచార్య ఇలా అన్నారు: "పదార్థమే అంతిమ సత్యమని తొలుతన ఊహించినవాడు రుగ్వేద కాలానికి చెందిన బృహస్పతి లౌక్య లేదా బ్రాహ్మణస్పతి" (అదే గ్రంథం, పే-133).

ప్రసిద్ధులైన చార్వాకులు బృహస్పతి అనుచరులు. ప్రాచీన భారతదేశంలో ఒక సుస్థిరమైన చారిత్రక సంప్రదాయం నెలకొని వుంది. "భారతదేశ చరిత్రలో దాదాపు ప్రతి దశలోను చార్వాక సిద్ధాంతాన్ని అజేయంగా నిలిపినవారున్నారు. రామాయణంలోని ఋషి జావాలి భౌతికవాద బోధకుడు. రాముడికి అతనిచ్చిన ఉపదేశం చార్వాక దృక్పథాన్ని పోలి వుంటుంది. బౌద్ధ, జైన రచనల ప్రకారం బుద్ధుని సమకాలీనుడైన అజితకేశకాంబళి బోధనలు చార్వాక తత్వానికి దగ్గరగా వుంటాయి. అజిత్ వారసుడైన పయాసి అజిత దృక్పథాన్ని సమున్నతంగా నిలిపాడు". బుద్ధుడికి ముందు, తర్వాత కూడా భారతదేశంలోని ఈ భౌతిక వాదాన్ని బలపరిచిన వారెందరో వున్నారు. విభిన్న భావవాద విభాగాలు చార్వాకుల్ని తిట్టిపోశాయి. మళ్లీ మళ్లీ ఇలా తిట్టడం చార్వాకుల ధీరత్వాన్ని నిరూపిస్తుంది. చార్వాకులకి పదార్థము ప్రాథమికమైనది. మానవ చైతన్యం ద్వితీయమైనది. "పదార్థం నుండే జీవం పుట్టింది - అను బృహస్పతి సూత్రంలో పదార్థమే అంతిమంగా వాస్తవికమనే భావన నిక్షిప్తమై వుంది. చైతన్యం శరీర ధర్మము. భౌతిక అణువులు ప్రత్యేక రీతిలో సంయోగం చెంది మానవ శరీరంగా రూపాంతరం పొంది నప్పుడు చైతన్యం ఉత్పన్నమవుతుంది" (పై గ్రంథం పేజీ-135). ఈ భౌతికవాద దృక్పథానికి వ్యతిరేకంగా బుద్ధుడు ఇలా అన్నాడు: "మన ఆలోచనల సారమే మనం. మన ఆలోచన పునాదిపైనే మనం నిర్మితమైనాం."దీని సహజ పరిణామం ఏమంటే కోరికలనే ఆలోచనల్ని త్యజిస్తే, మనిషి జన్మ, పునర్జన్మల చక్ర బంధానికి ముగింపు పలుకుతాడు. చార్వాకులు ఇలా భావించారు: "శరీరం శిథిలమటంతో చైతన్యం అదృశ్యమవుతుంది. శరీర నిర్మాణ మూలకాలు వాటి సాదృశ అంశాలతో కలిసిపోయి ధూళి, బూడిద మాత్రమే మిగులుతాయి". (పై గ్రంథం పేజీ-135). ఈ భౌతికవాద దృక్పథానికి వ్యతిరేకంగా మరణానంతరం కూడా కర్మ బంధం వెన్నాడుతుందని బుద్ధుడు చెప్పాడు. మరణం తర్వాత ఈ చక్ర బంధాన్ని తెంచడమే నిర్వాణ ధర్మం. గొలుసును ఛేదించడంలోన నిర్వాణ ధర్మం.

బుద్ధుని బోధనల్లోని ఈ అంశంపై రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ఇలా అన్నాడు: "ఒక వ్యక్తి ఎప్పుడో గతంలో కళాశాలలో చదివి, కళాశాల వదిలేసి, చదివినదంతా మరచిపోయి నప్పటికీ, ఆ చదువు ఇప్పటి అతని మానసిక సంస్కృతిని నిరూపించినట్లుగానే, ఒక బాలుని పాండిత్య పరిణితి అతని గతానికి చెందిన చదువుల ఫలితం అయియుండవచ్చు గదా? చదువు లేని దంపతులకు గణితం, సంగీతంలో ప్రతిభ గల పిల్లలు పుడుతున్నారు. ఈ సమస్యను పై విధంగా ఆలోచిస్తే, మన జీవిత ప్రవాహంలో ఒక బంధం మాత్రమే". (Buddha Darshan, P-163). అయితే ఇదంతా భౌతికవాదం కాదని రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ అంగీకరిస్తాడు.

బుద్ధుని బోధనలోని నాల్గవ లక్షణాన్ని ప్రస్తావిస్తూ రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ఇలా అన్నాడు: "ఈ జీవన గతి ఈ శరీరానికి

మాత్రమే చెందినది కాదు అని చెప్పే ఈ నాల్గవ లక్షణం, భౌతికవాదం కాదు. అది ఒక వ్యక్తి భవిష్యత్తును ఆశాజనకంగా మార్చే ఒక అందమైన మార్గం. అలాంటి ఆశ లేకుండా ఏ భావాన్నయినా ఆచరణలో పెట్టడం కష్టం." (పై గ్రంథం పేజీ-17). బుద్ధుడు ఆత్మ అనే భావనను తిరస్కరించాడు. అయితే మరణానంతరం కూడా చైతన్యం కొనసాగుతుందని అంగీకరించాడు. ఈ విషయంలో బుద్ధుడు భావవాది. చార్వాకులు భౌతికవాదులు.

బుద్ధుని భావవాదం

బుద్ధుని తాత్వికతను చర్చిస్తూ చార్వాకుల గురించిన ప్రస్తావనలో బలరామమూర్తి, "పదార్థమంటే ఏమిటి? అది అవిభాజ్యమైన అణువులతో ఏర్పడింది. అవిభాజ్య అణువులు పరిపూర్ణ శ్రేణికి చెందినవి. భావవాద తత్వశాస్త్రంలో పరిపూర్ణ తరగతికి చెందిన దేవుడు, ఆత్మలను వాటిని తిరస్కరిస్తూ లోకాయతులు 'అవిభాజ్య అణువు' అను వేరొక పరిపూర్ణ తరగతిని ప్రవేశపెట్టారు. వైశేషిక, సాంఖ్య తాత్విక శాఖలు కూడ ఈ యాంత్రిక వైఖరితో పాలుపంచుకున్నాయి. అయితే ప్రతిదీ అశాశ్వతమనీ, మార్పు చెందుతూ వుంటుందనీ బుద్ధుడు లోకాయతులను, భావవాదులనూ ఒకే తీరుగా పరిగణించాడు". (New Age, March-1956)

'ప్రకృతి-గతితర్కం' అనే గ్రంథంలో ఎంగెల్స్ ఇలా చెప్పాడు: "మనకు అనుభూతమయ్యే సమస్త ప్రకృతి పరస్పర సంబంధిత వస్తువుల మొత్తం. అది ఒక వ్యవస్థగా నిర్మితమై వుంటుంది. వస్తువులు అంటే నక్షత్రాల నుండి పరమాణువుల వరకు, వుండి వుంటే, ఈథర్ రేణువుల వరకు వున్న పదార్థపు అస్తిత్వం అని అర్థం. మన ఎదుట వున్న పదార్థం సృష్టించలేనిది. నాశనం చేయలేనిది." ఈ సత్యాన్ని శాస్త్రవేత్తల కంటే ముందే తత్వవేత్తలు కనుగొన్నారని ఏంగెల్స్ చెప్పాడు. "ఈ జ్ఞానం ప్రకృతి శాస్త్రంలో కార్యరూపం దాల్చకముందే తత్వశాస్త్రానికి చేరింది. అందువల్లే చలనం సృష్టింపబడదని, నాశనం చేయబడదనే సత్యం ప్రకృతి శాస్త్రం కంటే రెండు వందల సంవత్సరాలకు ముందే తత్వశాస్త్రం వివరించగలిగింది". పరిపూర్ణ అర్థంలో విశ్వసనీయంగా చెప్పాలంటే ప్రపంచంలో ఏదీ శాశ్వతం కాదు అనటం భావవాదమే గాని, భౌతికవాదం కాదు.

బుద్ధుడు దేవుడ్ని, ఆత్మను విశ్వసించలేదు; ఏ పవిత్ర గ్రంథం అతనికి ప్రామాణికం గాదు. చార్వాకులు కూడా అదే అంటారు. తన బోధనల్లోని ఈ హేతువాదానికి బుద్ధుడు చార్వాకులకి రుణపడి వున్నాడు. అయితే దేవుడికి బదులు నిర్వాణాన్ని మోక్షానికి ప్రతిరూపంగా బుద్ధుడు పైకెత్తాడు. ఆత్మకు బదులుగా జన్మజన్మలూ బాధను కలిగించే కర్మ చక్రబంధాన్ని ముందుకు తెచ్చాడు. పవిత్ర గ్రంథానికి బదులు మరణానంతరం కూడా కొనసాగే కార్యకారణ బంధాన్ని కనుగొనటానికి బుద్ధుని స్వీయ జ్ఞానోదయంపై అతని భక్తులు ఆధారపడాలి. మధ్యేమార్గాన్ని ఎంచుకోవడం వల్ల బుద్ధుడు భౌతికవాదాన్ని తిరస్కరించి భావవాదాన్ని ఆమోదించాడు. పదాలు వేరుగా వుంటాయి. సారాంశమంతా ఒక్కటే.

కార్యకారణ సిద్ధాంతం

పరస్పర ఆధారిత జనిత సూత్రం (The Law of Dipendent) బుద్ధుడి తర్కంలో కీలకాంశం. ఉనికిలో వున్నదంతా ఏదో కారణం వల్ల, పరిస్థితుల వల్ల ఉత్పన్నమవుతుంది. ఏవిధంగా చూసిన అది అశాశ్వతం. కారణాల కార్యంలోనే కొనసాగదు. కార్యం ఉనికిలోకి వచ్చినంతనే అది అంతమవుతుంది. రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ఇలా అన్నాడు: "ఒక వస్తువు లేదా ఘటన జనించిన వెంటనే అదృశ్యమవుతుంది అదే బుద్ధుని ప్రత్యాయ". (Buddha Darshan, P-33) "ఆధార జనితం" అనే పదాలు "ప్రతీత్య-సముత్పాద" అనే పదాల అర్థాన్ని పూర్తిగా ప్రతిబింబించవు. దాని అర్థం "ఒక వస్తువు అంతరించినపుడు లేదా అదృశ్యమైనప్పుడు మరొకటి పుడుతుంది." (అదే గ్రంథం). ఆచార్య టివిఆర్ మూర్తి ఈ విషయాన్నే చాలా చక్కగా చెప్పాడు: "బుద్ధుడి భావనలో మార్పు అంటే ఒక అంశం స్థానంలో మరొక అంశం చోటు చేసుకోవడం; శ్రేణులుగా అంశాలు అవతరించడం, మొత్తంగా అంతరించడం; ఒక అంశం మరొక అంశంగా మారకపోవడం." (History of Philosophy: Eastern and Western, Vol-1, P.195)

ఇది అధిభౌతికవాది తర్కం. "అతని దృష్టిలో ఒక వస్తువు ఉనికిలో వుంటుంది; లేదా వుండదు. అలాగే ఒక వస్తువు ఏకకాలంలో తనకు తానై వుంటూ వేరొకటిగా వుండదు. ధనాంశము, రుణాంశం ఒకదానినొకటి సమంగా, దృఢంగా వ్యతిరేక అంశాలుగా నిలబడతాయి." (Anti-During). బుద్ధుని దృష్టిలో కారణము, కార్యము ఒకదానికొకటి గట్టిగా వ్యతిరేకించు కుంటాయి. కనుక ఒక వస్తువు ఏకకాలంలో రద్దు కావడమో, రద్దు కాకపోవడమో జరుగుతూ ఉంటుంది. అందువల్ల సార్వత్రికము (Universal), ప్రత్యేకతము (Particular) ఒకదానికొకటి గట్టిగా వ్యతిరేకించుకుంటాయి. ప్రత్యేకతలు మాత్రమే వుంటాయి. సార్వత్రికాలు వుండవు.

ఆచార్య మూర్తి ప్రకారం, "ఉన్నదంతా ప్రత్యేకతలే, సార్వత్రికమనేది ఒక 'వికల్పం', ఆలోచన నిర్మితమే. ఈ తర్కం గురించి ఎస్.ఛటర్జీ, డి.దత్త ఇలా అన్నారు: "రథం అంటే చక్రాలు, యిరుసులు, కమ్మెలు మొ॥ ఎలాగో, మనిషి కూడ పాదార్థిక శరీరము, పదార్థేతర మనసు, రూపం లేని చైతన్యం అను విభాగాల సముదాయమే." అలాంటి తర్కం వాస్తవాన్ని కాదంటుంది. అధిభౌతికవాదంతో తలపడడానికి బదులు, దానికి మద్దతునిస్తుంది. మానవ చైతన్యం ఒక జన్మ నుంచి మరో జన్మకి కొనసాగుతుంది. కాని భౌతిక వాస్తవికత ఆ క్షణంలో నశిస్తుంది. అస్తిత్వాల పరంపర ప్రవచిస్తున్నందు వల్ల రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ దానిపై న్యాయంగానే ఇలా వాఖ్యానించాడు: "ఈ ప్రతీత్య-సముత్పాద అంతరాయ ప్రవాహ భావన ఆధారంగా తరవాత కాలంలో నాగార్జునుడు తన శూన్యవాదాన్ని రూపొందించాడు." (Buddha Darshan, P.33)

ప్రత్యేకతలు మాత్రమే ఉనికిలో వున్నందున వల్ల "ఎన్ని వస్తువులు ఉన్నాయో, అన్ని విశిష్టమైన 'భాగాలు' లేదా అంశాలు వున్నాయి." (ఆచార్య మూర్తి). ఈ భాగము లేదా వస్తువు కూడా క్షణికం, పరిమాణము, వైవిధ్యం లేనది, గనుక కాలానికి, స్థలానికి అతీతమైనది " (అదే గ్రంథం). అందువల్ల "ఇదే తర్కంతో మన విశ్వాన్ని, వస్తువుల మధ్య సారూప్యతను నిరాకరించవలసి వస్తుంది. ప్రతిదీ విడివిడిగా వుంటుంది. విశిష్టమైనదిగా వుంటుంది" (అదే గ్రంథం). చలనాన్ని అర్థం చేసుకోవటానికి ఈ తర్కం తోడ్పడదు. "ఒక వస్తువులో గాని వస్తు సముదాయంలో గాని చలనము లేదా ప్రవాహం వుండదు. కదలని ఆ వస్తువులంటూ కదలికను ఆపాదించేది వీక్షకుడే.

తొలి గతితర్కం

ప్రకృతి స్వతంత్రంగా, ప్రత్యేకంగా తనకు తాను అస్తిత్వంలో వుందని సాంఖ్య తాత్విక శాఖ భావిస్తుంది. కాని ప్రకృతి పరస్పర విరుద్ధములైన సత్వ, రజస్, తమస్ మూల గుణాలను కలిగి వుంది. "సత్వ గుణం స్వీయ నిర్వహణ, స్వీయ వ్యక్తీకరణలకు, రజస్ క్రియాశీలతకు, శక్తికి, తమస్ జడత్వానికి, క్రియారాహిత్యానికి మూల కారణం" (History of Philosophy: Eastern and Western, Vol-1, P.244). ఇది గతితర్కం. విరుద్ధాంశాల ఐక్యతను ఇముడ్చుకొని, ప్రకృతిలోని జడత్వం, చలనం రెండింటిని దర్శించింది. న్యాయ-వైశేషిక శాఖ - భూమి, నీరు, అగ్ని, గాలి శాశ్వతములు, వాటి నుండి ఏర్పడిన సంయోగములు అశాశ్వతములని భావించింది (అదే గ్రంథం, పేజీ-225). ఇది కూడా మరింత గతితార్కికంగా వుంది. ప్రకృతిలోని శాశ్వతత్వాన్ని, అశాశ్వతత్వాన్ని వివరించింది.

కార్యకారణ బంధం అనివార్యమైనది కాదని చార్వాకుల అభిప్రాయం. ఎక్కడ పొగ వుంటుందో అక్కడ నిప్పు వుంటుంది. కాని పొగ కాలే వస్తువులోని చెమ్మ స్థాయిపై ఆధారపడి వుంటుంది. "రెండు దృగ్విషయాలు (పంచేంద్రియాల ద్వారా తెలుసుకోగల్గినవి - అను) అనివార్యమైన సంబంధం కల్గి వున్నాయని ఋజువు కానంత వరకు, వాటి మధ్య కార్యకారణ బంధాన్ని అనుమానించవలసినదే". (Chattarjee, Datta, An Introduction to Indian Philosophy, P.61) చార్వాకులు తిరస్కరించే కార్య, కారణ బంధాన్ని కాదు. ఆ బంధం అనివార్యతను మాత్రమే. ఒక దృగ్విషయాన్ని అధ్యయనం చేసేటపుడు ఏదో ఒక అంశంపై మాత్రమే ఆధారపడగూడదు. అన్ని వైపుల సంబంధాల్ని చూడాలి.

జైన మేధావులు "వాస్తవికత అనేది నిర్మాణము, క్షీణత, శాశ్వత తత్వము అనే లక్షణాలను కలిగి వుంటుంది." (History of Philosophy: Eastern and Western, P.143). ఇది మార్పుకి, ప్రత్యేకతకి మధ్య సంబంధాన్ని అర్థం చేసుకోవటానికి తోడ్పడుతుంది. గనుక గతితార్కికంగానే వుంది. ఆస్తి-నాస్తికవాద సిద్ధాంతం ఇలా చెబుతుంది, "నీవు ఒక వస్తువును ఒక కోణం నుండి చూస్తే, అది ఉనికిలో వుంటుంది. మరో కోణం నుండి చూ స్తే అది ఉనికిలో లేదు." (అదే గ్రంథం పేజీ-142). దీనిని అధిభౌతికవాది అర్థం చేసుకోలేడు. ఒక వస్తువు ఒకే కాలంలో ఒకటిగా వుండటం, మరొకటిగా వుండటం అతని దృష్టిలో అసాధ్యం. ఆస్తి-నాస్తి వాదము మరింత సమగ్రంగా, గతితార్కికంగా వుంది.

చార్వాకుల ప్రకారం, చైతన్యం నాలుగు భౌతిక మూలకాల్లో లేదు. అయినప్పటికీ అది మానవ శరీరంలో వుంది. వారి సిద్ధాంతమేమిటంటే "విడివిడిగా ఏదో ఒక భాగాలలో లేని గుణాలు, అవి సంయోగం చెందిన తర్వాత ఉద్భవించవచ్చు. (ఛటర్జీ, దత్తా An Introduction to Indian Philosophy, P.64). బుద్ధుడు చార్వాకుల పద్ధతులను అనుసరించినట్లయితే జీవిత వాస్తవాన్ని కాదన లేకపోయేవాడు. జన్మజన్మల చక్రాన్ని, నిర్వాణ విముక్తిని విశ్వసించక పోయేవాడు.

భూస్వామ్యానికి సేవ

బుద్ధుడి పద్ధతి, దృక్పథం భావవాదమే. అతని బోధనలు భావ, భౌతికవాదాల మధ్య ఊహాత్మక మధ్యే మార్గాన్ని అనుసరించలేదు. భౌతికవాదాన్ని తిరస్కరించాయి. భావవాదాన్ని అవలంభించాయి. అతడు శంకరుడు మాదిరి సరళ భావవాది కాదు. భూస్వామ్యం పుంజుకుంటున్న యుగంలో భౌతికవాదం ఇంకా గణించదగిన శక్తిగానే వుంది. బుద్ధుడు ఆదిమ సామ్యవాదంలోని వెనుకబడిన ప్రజ

ల్ని కాకుండా, తలెత్తుతున్న ఆస్తిపర వర్గంలోని తెలివిగల వారిని ఒప్పించాల్సి వచ్చింది. అందువల్లనే బుద్ధుడి భావవాదం వెనుక వెంటనే బహిర్గతం కాలేదు.

చార్వాకుల వలె దేవుడ్ని, ఆత్మను తిరస్కరించాడు, వేదాల ప్రామాణికతను అంగీకరించ లేదు. చార్వాకులను ఎదుర్కోవటానికి ఇదే మంచి మార్గం. చార్వాకుల వలె దేవుడ్ని, ఆత్మను, వేదాల్ని తిరస్కరించటం, పైపైకి మాత్రమే; బుద్ధుని బోధనలో ముఖ్యమైనవి కర్మబంధం, జన్మ చక్రం నుండి విముక్తి, సామాజిక చెడు పట్ల నిర్లిప్తత, ప్రతిఘటన లేకపోవటం. గొప్ప ఇతిహాసాలయిన భారతవ ు, రామాయణము సమాజంలోని దురన్యాయాన్ని ద్వేషించి మట్టుపెట్టమని ప్రజలకు బోధించాయి. బుద్ధుడు తమకు బయట వున్న చెడును పట్టించుకోవద్దని, కోరికలను చంపుకోమని బోధించాడు.

బ్రాహ్మణుల వలె అతని అనుచరులు చట్టానికతీతులు. పేదరికంలోని సద్గుణాన్ని, సర్వస్వాంగ పరిత్యాగాన్ని బోధించారు. సమాజానికి పురోహిత పరిరక్షకులుగా వుంటూ ఇతరుల శ్రమ ఫలితాన్ని అనుభవించారు. బ్రాహ్మణులు తమ పేరున ఆస్తి లేకపోయినా, వారు భూస్వామ్య యజమానులకు ప్రధాన సంరక్షకులైపోయారు. పరిత్యజించాడే గాని, బుద్ధుడి దృష్టి అంతా ధనిక వర్గాలైన రాజులు, వ్యాపారస్తులపైనే. సంఘంలో అందరూ సమానమనే భ్రమ సామాన్య ప్రజలకు ఆకర్షణ అయింది. పేదలే కాదు, ధనికులు కూడా అంతిమంగా దుఃఖాన్ని అనుభవించి, చనిపోతారనే భావన వారికి ఉపశమనం కలిగించింది. ఫ్యూడల్ వ్యవస్థలోని అన్యాయాలపై పోరాడటానికి ఉత్తేజాన్ని కలిగించలేకపోయింది.

ప్రతిదీ నశించిపోతుంది – ఇది రాజీ తత్వమేగాని పోరాటతత్వం గాదు. సర్ ఛార్లెస్ విలియట్ స్పష్టంగా చెప్పారు: "మేధావులలో మెజార్టీ మంది బ్రిటీష్ సేవకు తమ జీవితాలను అంకితమిచ్చారు; ఈ బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యం కూడా బాబిలోనియా మాదిరి ఖచ్చితంగా అంతరిస్తుందని, శాశ్వతం కాని దానికోసం తాము శ్రమిస్తున్నామని తెలిసినా అది వారిని కదిలించలేకపోయింది. కనీసం వారి మనస్సుల్లో అలాంటి భావం లేకపోయింది." (Hinduism and Buddhism, Vol-1, P.204)

బుద్ధుడు శాక్య తెగలో జన్మించాడు. కాని అతని కార్యక్షేత్రం మగధ, కోసల సామ్రాజ్యాలు. పారిపోయి వచ్చిన బానిసలను సంఘంలో జేర్చుకోలేదు. ఎంతో అయిష్టతతో స్త్రీలు చేర్చుకోబడ్డారు. ఇది ఆస్తిపర వర్గాల దృక్పథానికి దర్పం బడుతుందే గాని, ఆదిమ సమసమాజం లక్షణం కాదు. బుద్ధుడి పద్ధతి అధిభౌతికమైనది. కాని అనేక భారతీయ మేధావుల గతితార్కిక పద్ధతి కాదు.

బుద్ధుని బోధనలకు, వ్యాపారులు, రాజుల ప్రయోజనాలకు మధ్య సంబంధాన్ని గురించి రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ ఇలా వ్యాఖ్యానించారు: "పరిపూర్ణ చలన తత్వమే బుద్ధుడి తత్వశాస్త్రం. కాని అతడు ఈ దృష్టికోణాన్ని సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థకు అన్వయించాలనుకోలేదు. ధనిక దోపిడీ పాలకులతో శాంతిని కుదుర్చుకున్న తర్వాత, ప్రతిభావంతుడైన ఆ తాత్వికుని పట్ల ఉన్నత వర్గాల్లో సహజంగానే గౌరవం పెరుగుతుంది. పౌరోహిత వర్గానికి చెందిన ధనం, పలుకుబడి గల బ్రాహ్మణులు సోనాదంత, కూటదంత అతని అనుచరులుగా మారారు; రాజులు అతని పట్ల గౌరవం ప్రదర్శించటానికి ఆతృత పడ్డారు. ఆనాటి ధనిక వ్యాపార వర్గం అతనిని గౌరవించటానికి తవ ం ధనం సంచుల మూతులను వదులు చేశారు. నిజమేమిటంటే రాజుల కంటే ఎక్కువగా వ్యాపారస్తులు బౌద్ధ మత ప్రచారానికి రాజుల కంటే వ్యాపారులే ఎక్కువ దోహదం చేశారనేది సత్యం. బుద్ధుడు తన సమకాలీన ఆర్థిక వ్యవస్థను వ్యతిరేకించి వుంటే, అతను ఈ సౌకర్యాలన్నీ పొంద గలిగేవాడా?" (Buddha Darshan, P. 30-31).